

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО І ФОЛЬКЛОРИСТИКА

Оксана КУЗЬМА

ВІД ДЖЕРЕЛ – ДО СУЧАСНОСТІ: ЮВІЛЕЙНИЙ ПРОФІЛЬ КАФЕДРИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ УЖГОРОДСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Науковий вісник Ужгородського університету.
Серія: Філологія. 2026. Випуск 1 (55).
УДК 378.4.091(477.87-25):821.161.2

DOI: [https://doi.org/10.24144/2663-6840/2026.1.\(55\).5-14](https://doi.org/10.24144/2663-6840/2026.1.(55).5-14)

Кузьма Оксана. Від джерел – до сучасності: ювілейний профіль кафедри української літератури Ужгородського університету; кількість бібліографічних джерел – 13; мова українська.

Анотація. Статтю присвячено комплексному аналізу історичного поступу та сучасного етапу функціонування кафедри української літератури УжНУ. Наукова розвідка підготовлена до 80-річчя кафедри, що дозволяє підсумувати вагомі здобутки підрозділу як одного з фундаментальних осередків філологічної освіти та науки не тільки Закарпаття, а й України в цілому.

Метою статті є цілісне відтворення процесу становлення та розвитку кафедри протягом восьми десятиліть, а також визначення її ролі в сучасному освітньо-науковому, культурно-мистецькому та соціально-гуманітарному просторі регіону та держави. Для досягнення мети було визначено такі *завдання*: проаналізувати умови формування кадрового корпусу підрозділу з початку заснування кафедри й до нинішнього етапу; дослідити концептуалізацію наукових стратегій кафедри; обґрунтувати роль підрозділу у вивченні літературної та фольклорної спадщини Закарпаття, а також у реалізації сучасних освітніх програм; окреслити ключові напрями розвитку підрозділу в руслі інтеграції до європейського науково-освітнього ареалу. *Методологічну основу роботи становить* поєднання історико-генетичного, герменевтичного методів, а також системно-структурного аналізу й аксіологічного підходу.

У статті доведено, що кафедра української літератури динамічно розвивається, забезпечуючи високу якість наукового поступу шляхом комплексного вивчення актуальних проблем українського літературознавства та фольклористики. Пріоритетними векторами наукової діяльності підрозділу визначено системні студії з актуальних питань розвитку класичної та сучасної української літератури, фольклору, літературного процесу Закарпаття, дослідження української літератури порубіжжя та міжлітературних зв'язків, а також реалізацію інтердисциплінарних та крос-культурних проєктів.

Окрему увагу в праці приділено стратегії професійної підготовки філологів та освітян за сучасними освітніми програмами бакалаврського, магістерського рівнів (за спеціальностями «Середня освіта» та «Філологія»), а також рівня доктора філософії (спеціальність «Філологія»). Наголошено, що ці програми адаптовані до викликів сучасності та актуальних запитів мовно-літературної галузі, що гарантує високу конкурентоспроможність випускників на ринку праці та їхню здатність до ефективної інтеграції в сучасний освітній, науковий, культурно-мистецький та соціально-комунікаційний простір регіону та держави.

Ключові слова: кафедра української літератури, Ужгородський національний університет, філологічна освіта, літературознавство, фольклористика, наукова парадигма, освітні стратегії.

Формулювання проблеми. Упродовж десятиліть із початку свого заснування в 1945 році у складі філологічного факультету кафедра української літератури Ужгородського національного університету робить значний внесок у розбудову національного літературознавчого дискурсу та формування інтелектуальної еліти держави. Вісім десятиліть цей науково-освітній підрозділ забезпечував тяглість національних традицій та інтеграцію регіонального культурного контексту в загальноукраїнський та світовий науковий простір.

Актуальність наукового осмислення історії кафедри української літератури УжНУ зумовлена необхідністю системної реконструкції її еволюції – від організаційного становлення у складних умовах повоєнного часу до сучасного статусу одного з інтелектуальних осередків академічного життя Закарпаття та України в цілому. Проблема полягає

в необхідності переосмислення 80-річного шляху підрозділу не лише в хронології адміністративних рішень й кадрового нарощення, але і як цілісного процесу формування унікальних наукових ідей, концепцій, шкіл на перетині класичних академічних канонів та регіонального культурного контексту. Саме крізь призму такої методологічної оптики історія кафедри постає як живий літопис людських і творчих доль, у якому кожна особистість відображає етапи фахового становлення підрозділу: від перших занять у 1945 році до створення системи цілісної підготовки фахівців, здатних інтегрувати здобутки національної філології в сучасний світовий інтелектуальний ареал. Попри наявність багатого фактичного матеріалу на нині бракує цілісної концептуалізації того, як формування викладацького корпусу підрозділу вплинуло на вироблення унікального академічного стилю кафедри української

літератури.

Аналіз досліджень. Питання становлення та розвитку філологічної освіти на Закарпатті неодноразово ставало об'єктом уваги науковців, проте динамічний поступ кафедри української літератури в умовах сучасних освітніх трансформацій потребує постійного ретроспективного та прогностичного переосмислення. Першою концептуальною працею в ракурсі вивчення окресленої проблематики стало дослідження Валентини Барчан «Біла джерел: до 60-річчя кафедри української літератури УжНУ» [Барчан, 2004], багаторічної очільниці кафедри, доктора філологічних наук, професора. Наукова значущість цієї розвідки полягає у здійсненні верифікації архівних даних та реконструкції цілісної ретроспективи становлення підрозділу, вичерпного наукового огляду здобутків кафедри за 60-річний період її функціонування. Особливу джерелознавчу цінність виданню надає ґрунтовна персоналіфікована бібліографія членів цього науково-освітнього осередку, що дозволяє простежити динаміку розвитку наукових інтересів підрозділу – від перших історико-літературних та фольклористичних студій до сучасних наукових пошуків. Указана праця слугує фундаментальною базою для осмислення вісімдесятилітнього шляху кафедри, оскільки закладений у ній фактологічний та бібліографічний ресурс є необхідною умовою для формування сучасного візійного профілю підрозділу на засадах академічних традицій та інноваційних освітніх стратегій.

Важливе значення для з'ясування наукового профілю кафедри мають публікації, присвячені творчим та науковим портретам провідних учених, доробок яких визначав інтелектуальне обличчя філологічного факультету в різні десятиліття. У такому контексті практичну цінність виявляють різноманітні розвідки Валентини Барчан [Барчан 1995; Барчан 2013; Барчан 2018]; Евеліни Балли [Балла 2006]; Марії Козак [Козак 2017]; Олександри Ігнатівич [Ігнатівич 2008]; Івана Сенька [Сенько 1997; Сенько 2000]; Надії Ференц [Ференц 2024], Івана Хланти [Хланта 1995], Галини Шумицької [Шумицька 2016] та ін. Аналіз цих джерел свідчить, що попри наявність ґрунтовних біографічних матеріалів та окремих персональних портретів членів кафедри української літератури, актуальним залишається завдання синтезувати цей багатогранний досвід у межах цілісного наукового профілю підрозділу. Це дозволить не лише вшанувати внесок кожного вченого, а й обґрунтувати стратегічну роль кафедри як важливого центру підготовки педагогічних та наукових кадрів, що забезпечує сталий розвиток гуманітарної сфери регіону та підтримує високі академічні стандарти.

Мета статті – цілісне відтворення процесу становлення та розвитку кафедри української літератури протягом восьми десятиліть, а також визначення її ролі у сучасному освітньо-науковому, культурно-мистецькому та соціально-гуманітарному просторі регіону та держави.

Основні завдання статті: проаналізувати умови формування кадрового корпусу підрозділу

з початку заснування кафедри і в процесі її поступового кількісного та якісного зростання; дослідити розвиток та концептуалізацію наукових ідей та пріоритетних дослідницьких стратегій у діяльності науково-педагогічного колективу кафедри; обґрунтувати роль підрозділу в забезпеченні функціонування сучасних освітніх програм та оцінити її внесок у збереження, популяризацію та системне вивчення літературної й фольклорної спадщини Закарпаття в загальноукраїнському та світовому контекстах; окреслити ключові напрями розвитку підрозділу в руслі інтеграції до європейського науково-освітнього ареалу.

Методи та методика дослідження. Методологічну основу роботи становить поєднання *історико-генетичного методу*, що дозволив реконструювати етапи становлення кафедри від її витоків до сьогодення; *системно-структурного аналізу*, застосованого для цілісного концептуального осмислення науково-педагогічної діяльності членів кафедри упродовж періоду її функціонування; *герменевтичного методу*, використаного з метою інтерпретації інтелектуальних традицій підрозділу; а також *аксіологічного підходу*, з допомогою якого обґрунтовано ціннісні стандарти фахової підготовки здобувачів освіти на засадах національно-державницьких пріоритетів та провідних освітніх традицій, спрямованих на формування високої академічної культури та професійної відповідальності майбутньої інтелектуальної еліти.

Виклад основного матеріалу. Історія кафедри української літератури Ужгородського університету є цілісним літописом інституційного становлення та наукового поступу, що розпочався синхронно з розбудовою вищої освіти на Закарпатті в повоєнний період. Офіційним підґрунтям для створення підрозділу стала постанова Ради народних комісарів УРСР і ЦК КП(б)У від 18 жовтня 1945 року, яка передбачала відкриття чотирьох факультетів у новоствореному Закарпато-українському університеті, з-поміж яких був і філологічний факультет із контингентом набору на 1 курс 60 студентів. Разом із відкриттям спеціальності «Українська мова та література» розпочала свою діяльність і кафедра української літератури. У перші роки (1945–1946 н. р.) вона функціонувала у складі об'єднаних кафедр російської, української та західноєвропейської літератур на історико-філологічному факультеті.

Початковий етап діяльності кафедри позначений гострою кадровою дефіцитністю та браком окремого приміщення. Проблема кадрового забезпечення долали шляхом залучення фахівців із різних наукових центрів, а також із місцевої інтелігенції – випускників європейських університетів (Праги, Відня, Будапешта). Першими фундаторами, які заклали дидактичний і науковий базис кафедри, стали завідувач кафедри, старший викладач *Микола Ясько* та викладач *Зінаїда Пономарьова*. Саме Миколі Яську випала відповідальна місія стати й першим деканом філологічного факультету. Постаць цієї особистості є знаковою для історії Ужгородського універ-

ситету ще й тому, що він фактично став першим очільником й історичного факультету (за сумісництвом), а також нетривалий час обіймав посаду проректора з навчально-виховної роботи. Як талановитий організатор освітнього й наукового життя на факультеті, Микола Ясько поєднував адміністративну роботу з глибоким лекторським хистом та любов'ю до українського слова. Саме завдяки йому започатковується фольклорознавчий напрям кафедральних наукових досліджень. Як слушно зауважував І. Сенько, Микола Григорович «брав активну участь у становленні Ужгородського університету, цікавився культурою краю, намагався вписати її в загальноукраїнський контекст» [Сенько, 1997, с. 132].

Микола Ясько та Зінаїда Пономарьова «проводили підготовчу та організаційну роботу до початку першого навчального року, здійснювали перший набір студентів, першими привітали їх у вищому навчальному закладі на Закарпатті» [Барчан 2004, с. 6]. Ці викладачі забезпечили якісне викладання дисциплін літературознавчого циклу, що фактично започаткувало традицію систематичної філологічної освіти в регіоні. Інтенсивний розвиток підрозділу в умовах повоєнного становлення був би неможливим без виняткової самовідданості першої генерації педагогів. Адже, як слушно зауважує Валентина Барчан, успішний старт кафедри «у повній мірі залежав від особистостей, які, маючи в руках лише накази керівництва, сприйняли такий вибір долі як справу свого життя і розпочали її з добрими намірами, перспективними ідеями та високим почуттям громадянського і професійного обов'язку» [Барчан 2004, с. 10].

Самостійним адміністративним суб'єктом кафедра стала в 1949 році з приходом на посаду завідувача **Івана Басса** – досвідченого науковця, який приніс в Ужгород високі стандарти столичних філологічних шкіл. Під його керівництвом було вибудовано систему фахової підготовки, відкрито аспірантуру та активізовано наукову роботу студентства, що дозволило вивести підрозділ на загальноукраїнський рівень. Попри ідеологічний контроль епохи, він зумів закласти міцний академічний фундамент, а його подальша діяльність в Інституті літератури АН УРСР та участь у виданні 50-томника Івана Франка остаточно утвердили масштаб Івана Басса як визначного вченого-літературознавця.

Історія кафедри української літератури через постаті її перших

*Ясько Микола Григорович
завідувач кафедри
1945 - 1949*

очільників демонструє особливу тяглість академічної традиції, орієнтир на високі наукові стандарти університетського життя. Якщо Микола Ясько виступив як невтомний фундатор-першопроходець, який у драматичних умовах повоєнного часу заклав саму структуру підрозділу та ініціював перші фольклористичні розвідки, то Іван Басс надав цим починанням системного академічного звучання, зміцнивши методичну базу та вивівши кафедру на шлях активної підготовки науково-педагогічних кадрів. Енергія фундаторів, попри ідеологічні лещата епохи, трансформувалася у фундаментальні дослідження класики та модернізму, фольклору, міжлітературних зв'язків, що дозволило кафедрі виплекати покоління вчених, здатних бачити в літературі передусім національну та естетичну цінність.

У штаті підрозділу на 1951–1952 навчальний рік значилися троє доцентів та два старших викладачі: окрім призначеного завідувачем доцента **Степана Ковальчука**, тут працювали доценти Петро Пономарьов та Марк Плісецький, а також старші викладачі Зінаїда Пономарьова та Микола Ясько. Це була когорта досвідчених педагогів «з доброю науковою школою» [Барчан 2004, с. 17], які чітко бачили академічні проблеми того часу, фахово володіли педагогічними методиками та мали солідний практичний досвід викладання.

Новий етап розбудови кафедри розпочався в 1952 році, коли її очолив **Петро Пономарьов**. Період його перебування на посаді очільника підрозділу (1952–1966) позначився остаточним кадровим зміцненням колективу та розширенням поля наукових досліджень, оновленням тематики навчальних дисциплін. За словами Юрія Балеги, доцента кафедри, Петро Петрович – «це ціла епоха в історії кафедри» [цит. за: Барчан 2004, с. 20]. Саме за ініціативи Петра Пономарьова в 1953 році при кафедрі було відкрито аспірантуру. Це стало стратегічним кроком, який дозволив факультету готувати власну зміну: аспірантура сприяла зростанню цілої плеяди майбутніх вчених-філологів, і до цього часу вона успішно функціонує, забезпечуючи тяглість ужгородської літературознавчої традиції. У 1953 році першими аспірантами стали вихованці кафедри М.М. Сидоран та Ю.Д. Туряниця, а наступного року до них приєднався і дипломник Петра Петровича Юрій Балега. Поява власних аспірантів засвідчила зрілість ужгородської філологічної школи та її здатність до формування власної наукової генерації.

*Пономарьов Петро Петрович
завідувач кафедри
1952 - 1966*

Петро Петрович – «це ціла епоха в історії кафедри» [цит. за: Барчан 2004, с. 20]. Саме за ініціативи Петра Пономарьова в 1953 році при кафедрі було відкрито аспірантуру. Це стало стратегічним кроком, який дозволив факультету готувати власну зміну: аспірантура сприяла зростанню цілої плеяди майбутніх вчених-філологів, і до цього часу вона успішно функціонує, забезпечуючи тяглість ужгородської літературознавчої традиції. У 1953 році першими аспірантами стали вихованці кафедри М.М. Сидоран та Ю.Д. Туряниця, а наступного року до них приєднався і дипломник Петра Петровича Юрій Балега. Поява власних аспірантів засвідчила зрілість ужгородської філологічної школи та її здатність до формування власної наукової генерації.

*Басс Іван Іванович
завідувач кафедри
1949 - 1951*

Петро Петрович – «це ціла епоха в історії кафедри» [цит. за: Барчан 2004, с. 20]. Саме за ініціативи Петра Пономарьова в 1953 році при кафедрі було відкрито аспірантуру. Це стало стратегічним кроком, який дозволив факультету готувати власну зміну: аспірантура сприяла зростанню цілої плеяди майбутніх вчених-філологів, і до цього часу вона успішно функціонує, забезпечуючи тяглість ужгородської літературознавчої традиції. У 1953 році першими аспірантами стали вихованці кафедри М.М. Сидоран та Ю.Д. Туряниця, а наступного року до них приєднався і дипломник Петра Петровича Юрій Балега. Поява власних аспірантів засвідчила зрілість ужгородської філологічної школи та її здатність до формування власної наукової генерації.

Петро Пономарьов був взірцем для молодих колег: попри значне адміністративне навантаження, він продовжував працювати над власними дослідженнями, здобувши з часом ступінь доктора наук і звання професора. Важливою частиною діяльності кафедри в 50-60-ті рр. стала активізація польових досліджень та фольклористичних експедицій. Викладачі й студенти почали системно фіксувати усну народну творчість Закарпаття, що заклало підвалини для концептуального вивчення фольклорної спадщини регіону.

Станом на 1965–1966 навчальний рік кафедра української літератури демонструвала високий рівень кадрової зрілості. У її складі – 5 доцентів (П. Пономарьов, Ю. Балега, М. Лакиза, П. Лісовий, В. Микитась); 2 перебувало на посаді доцента (З. Пономарьова, Ю. Туряниця); 1 старший викладач (М. Федака), три викладачі (Л. Голомб, В. Поп, В. Чумак). Цей потужний склад став підґрунтям для подальшого зміцнення підрозділу та активізації його науково-педагогічної діяльності. Кожен із цих викладачів був не просто представником академічної спільноти, а яскравою індивідуальністю з власним колом дослідницьких інтересів, що дозволяло кафедрі охоплювати широкий спектр літературознавчих проблем – від фольклористичних розвідок, аналізу давнього письменства до питань нової та новітньої літератури й аспектів розвитку закарпатського літературного процесу.

Логічним продовженням розбудови кафедри стало завідування **Павла Лісового** (1966–1974). Постає Павла Миколайовича є символічною для літопису кафедри, адже він був випускником першого набору філологічного факультету і пройшов шлях від студента до доктора філологічних наук та керівника підрозділу, втілюючи ідею тяглості поколінь. За часів його перебування на посаді завідувача посилилася увага до міжлітературних зв'язків, зокрема до питань рецепції українського слова в культурах народів порубіжжя. Кафедра стала ініціатором проведення масштабних наукових заходів, із-поміж яких вирізняється міжвузівська конференція «Розвиток української радянської новели» (1966), що зібрала провідних учених-філологів того часу й засвідчила високий авторитет ужгородського літературознавчого осередку.

Упродовж 1960–1970-х рр. кафедра української літератури послідовно трансформується в потужний центр філологічної думки. Наукова стратегія підрозділу в цей час базувалася на таких концептуальних векторах: глибинному вивченні питань фольклористики, розбудові літературного краєзнавства та дослідженні міжлітературних зв'язків, зокрема в контексті культурної взаємодії з країнами

Центральної Європи. Виразною віхою в історії кафедри стало налагодження наукових контактів із ученими-літературознавцями Чехословаччини, зокрема з Пряшівського факультету Кошицького університету ім. П.Й. Шафарика. Із часом підрозділ став майданчиком для спільних транскордонних досліджень. Ужгород відвідала відома дослідниця Олена Рудловчак, яка у співавторстві з Василем Микитасем готувала до видання фундаментальну спадщину Олександра Духновича. Співпрацював із кафедрою й видатний дослідник, науковий співробітник Словацької академії наук Михайло Мольнар, який ґрунтовно досліджував творчість Марка Бараболі. Ці перші кроки заклали міцний фундамент для багаторічного обміну досвідом та проведення спільних конференцій, що згодом вивело кафедру на рівень важливого центру європейської україністики.

Саме завдяки такій розгалуженій міжнародній активності та академічній мобільності підрозділ зумів вийти за межі суто локальних студій. Системний підхід до архівації та глибокого студювання народної творчості, переосмислення регіонального літературного процесу як невід'ємної частини загальноукраїнського канону дозволили кафедрі набутти виразної наукової ідентичності.

Микола Лакиза, який очолив кафедру в 1975 році, продовжив цей науково-педагогічний поступ, ставши гарантом збереження академічної тяглості. Будучи одним із перших випускників філологічного факультету, Микола Панасович не лише успадкував досвід своїх вчителів-фундаторів, а й, обіймаючи посаду проректора університету, надав роботі кафедри нової адміністративної ваги та стратегічної цілеспрямованості. Під егідою Миколи Лакизи підрозділ зміцнив свій статус як провідного осередку філологічної освіти в регіоні. Учений, маючи за плечима фронтовий досвід та ґрунтовну підготовку, зумів створити на кафедрі сприятливу атмосферу, у якій академічна вимогливість поєднувалася з глибокою повагою до особистості молодих дослідників та студентів. Микола Панасович став для колективу взірцем професійної етики; його лекції, побудовані на фундаментальному знанні текстів та вмінні бачити за літературою живу долю автора, формували світогляд не одного покоління філологів, які навчалися в Ужгородському університеті. Здатність Миколи Лакизи стратегічно мислити та об'єднувати колег навколо спільних наукових цілей заклала міцний фундамент для подальшого розвитку кафедри як провідного наукового осередку, що здатен гідно відповідати на виклики часу, зберігаючи при цьому вірність національним

*Лісовий Павло Миколайович
завідувач кафедри
1966 - 1975*

*Лакиза Микола Панасович
завідувач кафедри
1975 - 1990*

культурним ідеалам. Завдяки системній роботі завідувача підрозділ увійшов у 80-ті роки як цілісний авторитетний науковий організм, що вмів розв'язувати складні завдання в галузі вивчення українського та світового письменства та популяризувати національні культурні цінності й нести глибокі сенси.

Із 1989 до 2000 року кафедру української літератури очолює **Василь Поп** – випускник кафедри, провідний фахівець із крайового письменства та літературний критик. Будучи одночасно й головою правління Закарпатської організації Спілки письменників України, Василь Степанович зумів зблизити академічну науку з живим літературним процесом. Як зазначає Олександра Ігнатів, «Василь Степанович мав заслужений авторитет і серед українських літераторів: за роки спілчанського життя він зустрічався й контактував із Павлом Тичиною, Максимом Рильським, Миколою Бажаном та Володимиром Сосюрою, і з Андрієм Малишком, Петром Панчем та Юрієм Яновським, із Олесем Гончаром, Дмитром Павличком та Іваном Драчем... Його добре знали в Словаччині та Чехії, Угорщині, Румунії та Руській Бачці...» [Ігнатів 2008, с. 139].

Саме завдяки такому широкому соціокультурному горизонту очільника наукова стратегія кафедри під його керівництвом зосередилася на концептуальному й повноформатному дослідженні літератури Закарпаття. Це був час інтенсивних персоналізованих студіювань творчості В. Довговича, О. Духновича, О. Митрака, Ю. Боршоша-Кум'ятського, Зореслава, А. Патруса-Карпатського, М. Рішка та ін. визначних закарпатських майстрів пера. Результати розвідок цього періоду пройшли успішну апробацію на представницьких наукових форумах університету та були зафіксовані в серії тематичних наукових збірників («Слово Василя Стефаника» (1991), «Безсмертна дочка України» (1991), «У художньому світі Павла Тичини» (1991), «О.В. Духнович і слов'янський світ» (1993), що засвідчили високий рівень аналітичної підготовки колективу.

На початку 90-х рр. ХХ століття кафедра української літератури перебувала у стані високої професійної зрілості. Її кадровий потенціал склався з 13 фахівців: 3 професорів (М.П. Лакіза, В.Г. Чумак, Л.Г. Голомб), 8 доцентів (Ю.І. Балага, Ю.Д. Туряниця, В.С. Поп, Н.І. Вигоданець, М.Г. Бочко, Л.Г. Тесличко, Н.С. Ференц, В.В. Барчан), 1 старший викладач (Р.В. Сюсько) та 1 викладач (С.П. Пойда). Ця потужна когорта вчених під керівництвом Василя Попа забезпечила якісну трансформацію

*Барчан Валентина Володимирівна
завідувач кафедри
2000 – 2021*

філологічної освіти в перше десятиліття української незалежності.

Новий етап у літописі кафедри розпочався на межі ХХ і ХХІ століть. У 2000 році підрозділ очолила кандидат філологічних наук, доцент **Валентина Барчан**. Її двадцятирічне завідування (2000–2021) стало періодом масштабної академічної модернізації та інституційного зміцнення підрозділу. Як досвідчений адміністратор (протягом 1992–2004 рр. також перебувала на посаді декана філологічного факультету), Валентина Володи-

мирівна зуміла вивести кафедру на рівень авторитетного наукового центру з потужним академічним потенціалом. Під її керівництвом науковий вектор кафедри змістився у бік концептуального осмислення українського літерного процесу ХХ століття крізь призму художньо-філософських констант та інтелектуальної історії.

Важливим підтвердженням високого академічного статусу очільниці та вагомим інтелектуальним здобутком кафедри став захист у 2009 році докторської дисертації «Творча особистість Теодосія Осьмачки: художньо-естетичні та філософські константи». Здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук та вченого звання професора дозволили Валентині Володимирівні ще ефективніше координувати наукову стратегію підрозділу. Саме завідувачка кафедри стала фундаторкою поліаспектного вивчення творчості Теодосія Осьмачки, представників празької поетичної школи, а також

визначних діячів закарпатського літературного процесу, зокрема Василя Гренджі-Донського, Юрія Станиця та ін. Окрім того, наукова увага колективу зосередилася на концептуалізації та системному дослідженні проблеми загальноєвропейського контексту національного письменства, а також на герменевтичних та текстологічних аспектах аналізу творчості митців, чиї імена тривалий час залишалися на маргінесах радянського літературознавства. У цей період кафедра стала ініціатором низки фундаментальних видань, що логічно впливали з реалізації комплексних наукових кафедральних тем.

Вагомим показником академічного авторитету підрозділу стала організація знакових міжнародних та всеукраїнських форумів, що згуртували дослідників навколо актуальних проблем філології. Магістральна тема «Українська література в загальноєвропейському контексті» втілювалась у циклі конференцій (2001, 2005, 2011, 2016 рр.). Особливо пам'ятною стала наукова конференція, присвячена 80-річчю від дня народження видатної літературознавиці, професора Лідії Голомб (2018 р.), що підтвердило високу культуру академічної спадкоєм-

*Поп Василь Степанович
завідувач кафедри
1990 – 2000*

ності на кафедрі. Пріоритетним для підрозділу було й продовження систематичного дослідження творчих світів знакових письменників Срібної землі – Івана Чендея, Петра Скунця, Федора Потушняка та ін. На пошану митців відбулися різноформатні наукові заходи в 2007, 2010, 2012 рр. Ці форуми не лише актуалізували доробок майстрів слова, а й сприяли формуванню цілісної концепції закарпатської інтелектуальної еліти як невід’ємної частини загальнонаціонального культурного пантеону.

Важливим кроком у розширенні міжнародної співпраці кафедри стала організація форуму «Українська наука у європейському контексті. Німецько-українські наукові зв’язки», що відбувся у квітні 2016 р. в Мюнхені (Німеччина). Така багаторічна системна робота не лише актуалізувала класичну спадщину, а й заклала міцний фундамент для розвитку сучасних наукових проєктів кафедри, спрямованих на інтеграцію в глобальний науковий простір.

Як досвідчений адміністратор, Валентина Барчан оперативно реагувала на виклики освітніх реформ останнього десятиліття. Саме за її ініціативи було розроблено і впроваджено оновлені освітні програми, зокрема ОП «Українська мова і літерату-

ральність наукових шкіл, що формувалися навколо знакових постатей української гуманітаристики. Спадкоємність академічних традицій у підрозділі забезпечувалася живою науковою дискусією та високою культурою університетського середовища. Біля витоків системного вивчення літературного процесу краю стояв **Василь Микитась**. «Карпатика, – наголошує Надія Ференц, – була основною сферою зацікавлень доктора філологічних наук, члена Спілки письменників України та літературного критика» [Ференц 2024, с. 248]. Праці відомого вченого-медієвіста, автора численних праць про доробок М. Андрелли, В. Довговича, О. Духновича, Ф. Потушняка та ін. письменників Срібної землі, заклали методологічний фундамент для наступних генерацій дослідників кафедри. Цей вектор глибокого краєзнавчого та медієвістичного студіювання продовжили й інші вчені. Зокрема, **Наталія Вигодованець** у своїх студіях осмислила проблематику давньої літератури в контексті духовних та естетичних цінностей епохи та кризь призму окремих персоналій того періоду (Лазаря Барановича, Василя Довговича та ін.). Питання жанрової природи історичного роману та особливості його розвитку

в українському контексті системно досліджував професор **Василь Чумак**. Фольклористичний науковий сегмент кафедри доповнювали розвідки **Марії Боцько, Степана Пойди, Лідії Тесличко, Юрія Туряниць, Дмитра Федаки**. Якісно новий етап у вивченні народної творчості краю пов’язаний із діяльністю професора кафедри **Оксани Тиховської**. Її наукові пошуки спрямовані на концептуальне переосмислення фольклору Закарпаття кризь призму психоаналізу, міфокритики та етнопсихології в широкому світовому контексті.

Особливе місце в літописі кафедри посідає постать **Юрія Балеги** – вченого, літературного

критика, письменника, громадського діяча, який фахово й концептуально інтерпретував складні вузли літературного процесу. Масштаб його впливу на формування літературно-мистецького середовища краю засвідчує, зокрема, ґрунтовне видання «Особистість у вимірі часу» (2017) [Юрій Балега. Особистість у вимірі часу, 2017], підготоване до друку дружиною дослідника, відомою літературознавицею Надією Ференц.

Взірцем наукового аристократизму та професійної вимогливості була професор **Лідія Голомб**, авторитетна вчена, дослідниця проблем раннього українського модернізму (творчості І. Франка, Лесі

Колектив кафедри біля головного корпусу університету /1995 р./

ра. Англійська мова і література», які дозволили осягнути підготовку фахівців-філологів відповідно до світових академічних стандартів. Епоха Валентини Барчан – це час утвердження етики наукового служіння та формування нового інтелектуального обличчя кафедри. Із 2021 року, продовжуючи роботу на посаді професора кафедри, Валентина Володимирівна залишається камертоном академічної етики та наукової глибини для колег та здобувачів освіти, втілюючи в життя принцип нерозривності кращих традицій ужгородської філологічної школи.

Фундаментальною основою життєздатності кафедри української літератури завжди була ді-

Українки, поетів «Молодої музи» та ін.), літературного краєзнавства (доробок В. Пачовського, Ф. Путушняка тощо). За словами Валентини Барчан, Лідія Григорівна як керівник комплексної наукової теми кафедри «спонукала колег до систематичної наукової роботи і високої наукової «форми», ініціювала проведення всеукраїнських та міжнародних конференцій, активізувала викладачів до презентації своїх досліджень на форумах різного рівня та наукових виданнях...» [Барчан 2013, с. 9]. Лідія Голомб формувала науковий світогляд молодого покоління літературознавців кафедри, виховавши цілу плеяду дослідників, які нині продовжують розвивати її ідеї та втілювати в життя концепцію академічно доброчесної праці. Традиції вивчення літератури раннього українського модернізму й крайового письменства, інспіровані Лідією Григорівною, знайшли своє фахове втілення у розвідках її аспірантів *Евеліни Балли* (творчість Василя Пачовського), *Марії Козак* (лірика закарпатських поетів 20–30-х років ХХ ст.), *Оксани Кузьми* (драматургія Лесі Українки), *Олександра Кордонця* (проза Богдана Лепкого), *Тетяни Лях* (творчість Марка Черемшини) *Катерини Шимоняк* (творчість Івана Ірлявського).

Вагомий внесок у системну реконструкцію та аналіз літературного процесу Закарпаття ХХ століття зробили *Олександра Ігнатівич* та *Надія Ференц*. Багатогранна діяльність Надії Станіславівни охоплює не лише праці з історії закарпатської літератури, а й розробку теоретико-методологічного інструментарію філологічної освіти. Її фундаментальні підручники «Основи літературознавства» й «Теорія літератури та основи естетики» – базові навчально-методичні видання для всіх здобувачів освіти, які навчаються на філологічних спеціальностях. Наукові пошуки Олександри Ігнатівич зосереджені на дослідженні літератури порубіжжя та маловідомих сторінок крайового письменства, що дозволяє розглядати локальний текст у широкому компаративному контексті.

Саме такий симбіоз фундаментальної карпатики та фольклористичних студій, класичного й новітнього літературознавства, високих етичних стандартів наукової праці створив ту унікальну інтелектуальну платформу, на якій нині базуються інноваційні стратегії підрозділу.

На сучасному етапі кафедру української літератури очолює кандидат філологічних наук, доцент *Оксана Кузьма* (з 2021 року й до нині). Її керівництво ознаменувало собою перехід до стратегії інноваційного розвитку підрозділу в сув'язі класичної філологічної освіти та викликів цифрової епохи. Зараз у підрозділі 9 штатних науково-педагогічних працівників: 2 доктори філологічних наук, професори (В.В. Барчан, О.М. Тиховська), 5 кандидатів філологічних наук, доцентів (Е.Ю. Балла, О.С. Ігнатівич, О.Ю. Кузьма, Н.С. Ференц, М.І. Вотьканич), 2

старших викладачів (О.А. Хавачак, В.І. Шетеля), 1 асистент (М.М. Куштан). За сумісництвом на кафедрі працює також кандидат філологічних наук, доцент О.О. Товт, яка є вчителем української мови і літератури в Ужгородському ліцеї імені Т.Г. Шевченка.

Кафедра продовжує зміцнювати академічні зв'язки з провідними науковими центрами України та закордоння (Угорщина, Словаччина, Румунія, Польща, Хорватія та ін.). Наукова робота кафедри на сучасному етапі здійснюється в межах комплексної теми «Українське письменство в культурних взаємозв'язках: літературна та фольклорно-міфологічна парадигма», що охоплює широкий спектр актуальних гуманітарних проблем. Значна увага приділяється дослідженню питань перекладознавства, міжкультурних взаємин, літератури порубіжжя, різним аспектам класичного та сучасного письменства. Фундаментальні наукові пошуки членів кафедри останнього часу втілені в ґрунтовних монографіях В. Барчан («Юрій Станинець: текст і контекст», 2022), О. Тиховської («Магія та міфологія в українському фольклорі Закарпаття: етнопсихологічний аспект», 2021; «Українська народна чарівна казка: психоаналітичний аспект», 2023), Е. Балли («Поетика лірики Василя Пачовського», 2008), О. Ігнатівич («Синхромія: нариси, літературознавчі статті», 2019), О. Товт («Історико-романтична драматургія Миколи Костомарова», 2022), Н. Ференц («Художній світ Христини Керити: Літературно-критичний нарис», 2014), М. Вотьканич («Прозаїк із гуцульською душею: світ творчості Михайла Гафії Трайсти», 2025) та ін.

Наукові концепції та ідеї, отримані в результаті індивідуальних розвідок викладачів кафедри, знайшли своє логічне продовження у форматі масштабних наукових форумів, організованих у тісній співпраці з Інститутом літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України. Зокрема, знаковими подіями стали всеукраїнські наукові конференції, присвячені ювілейним датам відомих письменників, випускників філологічного факультету, лауреатів Національної премії ім. Т.Г. Шевченка: 80-річчю від дня народження Петра Скунця (лютий 2022 р.), 100-річчю від дня народження Івана Чендея (травень 2022 р.), 70-річчю від дня народження Дмитра Кременя (вересень 2023 р.). Квітневий форум 2023 року «Тенденції розвитку української літератури в загальноєвропейському контексті» був присвячений 90-річчю від дня народження вченого, члена-кореспондента НАН України Олексі Мисанича, також випускника нашого факультету, знаного фундатора сучасної медієвістики й текстології.

Підтримуючи тісні зв'язки з провідними науковими інституціями України, зокрема з Інститутом літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, центрами україністики у ЗВО країни та закордонними на-

*Кузьма Оксана Юрївна
завідувач кафедри
з 2021 р.*

Кафедра української літератури Ужгородського університету (2021 р.)

уковими центрами Словаччини (Пряшівський університет), Румунії (Університет ім. Бабеша-Бойої, м. Клуж-Напока), Угорщини (Ніредьгазський університет), Хорватії (Загребський університет), кафедра не тільки зберігає академічні традиції, а й активно формує майбутнє національної гуманітаристики. Кульмінацією цього багаторічного шляху стане Міжнародна наукова конференція «Українське письменство та фольклор у культурних взаємозв'язках», присвячена 80-річчю підрозділу, що відбудеться у травні 2026 року та підіє підсумки восьми десятиліть невтомного служіння українському Слову.

Нині кафедра активно формує майбутнє національної гуманітаристики через реалізацію сучасних освітніх стратегій. На цьому етапі підрозділ разом із кафедрою української мови забезпечує функціонування 3 освітніх програм рівня «Бакалавр» у межах спеціальностей «Середня освіта (Українська мова і література)» («Українська мова і література. Зарубіжна література»), «Українська мова і література. Англійська мова і література») та «Філологія (Українська мова і література)» («Українська мова та література»); 3 – рівня «Магістр» у межах спеціальностей «Середня освіта (Українська мова і література)» («Українська мова і література», «Українська мова і література. Англійська мова і література») та «Філологія (Українська мова і література)» («Українська мова і література»); а також третього освітньо-наукового рівня доктора філософії за спеціальністю «Філологія» («Філологія») Важливим складником наукової інфраструктури є й робота навчально-дослідницької лабораторії української літератури та фольклору

Закарпаття (керівник – проф. Тиховська О.М.), гуртка «Літературознавчі обрії» (керівник – доц. Кузьма О.Ю.). Така розгалужена структура освітніх траєкторій у поєднанні з потужним науково-дослідним складником дозволяє кафедрі системно готувати конкурентноспроможних фахівців, розвивати інтелектуальний потенціал регіону в загальнонаціональному контексті,

Висновки. Підсумовуючи вісімдесятирічний шлях діяльності кафедри української літератури Ужгородського національного університету, варто констатувати, що формування її кадрового корпусу пройшло складну траєкторію – від залучення наукової еліти з провідних університетів Києва, Харкова, випускників європейських освітніх закладів у повоенні роки до створення власної потужної філологічної школи, для якої наступність поколінь стала запорукою академічної стабільності. Еволюція наукових стратегій підрозділу демонструє перехід від першочергової інституціалізації філологічної освіти до реалізації масштабних міждисциплінарних проєктів, що охоплюють широке коло актуальних питань гуманітаристики. Пріоритетними векторами наукової діяльності підрозділу визначено системні студії з проблем розвитку класичної та сучасної української літератури, фольклору, літературного процесу Закарпаття, письменства порубіжжя, міжлітературних зв'язків та крос-культурних проєктів. Синтез глибокої академічної традиції з інноваційними освітніми технологіями дозволяє кафедрі не тільки зберігати національну ідентичність у глобалізованому світі, а й активно моделювати майбутнє української філологічної науки.

Література

1. Балла Е. Юрій Балега Письменники Срібної Землі. До 60-річчя Закарпатської організації Національної спілки письменників України / упоряд. П.М. Ходанич. Ужгород: КП «Ужгородська міська друкарня», 2006. С. 400–406.
2. Барчан В. Біля джерел: до 60-річчя кафедри української літератури УжНУ. Ужгород: Ліра, 2004. 160 с.
3. Барчан В. Лідія Голомб: людина і вчений. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія; Соціальні комунікації*. Вип. 1 (29). Ужгород, 2013. С. 5–10.
4. Барчан В. Лідія Голомб як літературознавець. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Зб. наук. праць. Вип. 23. Ужгород, 2018. С. 11–16.
5. Барчан В. Філологічному факультету – 50 *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія*. Ужгород, 1995. Вип. 1. С. 3–7.
6. Ігнатювич О. Син Тиси (до 75-річчя від дня народження Василя Попа) *Вісник Ужгородського університету. Серія Філологія*. Вип. 19. Ужгород, 2008. С. 137–140.
7. Козак М. Юрій Балега як критик і літературознавець. *Особистість у вимірі часу / упорядкування Надії Ференц*. Ужгород: Гражда, 2017. С. 498–509.
8. Сенько І. Марко Плісецький Педагоги-науковці / упорядкування і передмова В.В. Туряниці. Ужгород, 2000. Част. 2. С. 84–87.
9. Сенько І. Микола Ясько Педагоги-науковці (В.В. Туряниця, упорядкування і передмова). Ужгород, 1997. С. 128–132.
10. Ференц Н. У царині карпатики (до 100-річчя від дня народження вченого-літературознавця Василя Лазаровича Микитася) *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія*. 2024. Вип. 2 (52). С. 248–251.
11. Хланта І. Літературне Закарпаття у ХХ столітті: Біобібліографічний покажчик. Ужгород: Закарпаття, 1995. 967 с.
12. Шумицька Г. Микола Григорович Ясько – перший декан філологічного факультету. *Студії з філології та журналістики*. Вип. 4: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми філології та журналістики» (Ужгород, 21-22 квітня 2016 року). Ужгород: Гражда, 2016. С. 27–32.
13. Юрій Балега. *Особистість у вимірі часу*. Ужгород: Гражда, 2017. 742 с.

References

1. Balla E. (2006) Yurii Baleha [Yuriy Baleha]. Pysmennyky Sribnoi Zemli. Do 60-richchia Zakarpatskoi orhanizatsii Natsionalnoi spilky pysmennykiv Ukrainy / uporiad. P. M. Khodanych. Uzhhorod: KP «Uzhhorodska miska drukarnia» S. 400–406 [in Ukrainian].
2. Barchan V. (2004) Bilia dzherel: do 60-richchia kafedry ukrainskoi literatury UzhNU [At the Sources: To the 60th Anniversary of the Department of Ukrainian Literature of UzhNU]. Uzhhorod: Lira. 160 s. [in Ukrainian].
3. Barchan V. (2013) Lidiia Holomb: liudyna i vchenyi. [Lidia Holomb: The Individual and the Scholar]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia Filolohiia; Sotsialni komunikatsii*. Vyp. 1 (29). Uzhhorod. S. 5–10 [in Ukrainian].
4. Barchan V. (2018) Lidiia Holomb yak literaturoznavevts [Lidiia Holomb as a Literary Scholar]. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva*. Zb. nauk. prats. Vyp. 23. Uzhhorod. S. 11–16 [in Ukrainian].
5. Barchan V. (1995) Filolohichnomu fakultetu – 50 [To the 50th Anniversary of the Faculty of Philology]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia Filolohiia*. Uzhhorod. Vyp. 1. S. 3–7 [in Ukrainian].
6. Ihnatovych O. (2008) Syn Tysy (do 75-richchia vid dnia narodzhennia Vasylia Popa) [The Son of the Tysa: To the 75th Anniversary of Vasyl Pop's Birth]. *Visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia Filolohiia*. Vyp. 19. Uzhhorod. S. 137–140 [in Ukrainian].
7. Kozak M. (2017) Yurii Baleha yak krytyk i literaturoznavevts. [Yuriy Baleha as a Critic and Literary Scholar]. *Osobystist u vymiri chasu / uporiadkuvannia Nadii Ferents*. Uzhhorod: Grazhda. S. 498–509 [in Ukrainian].
8. Senko I. (2000) Marko Plisetskyi [Marko Plisetskyi]. Pedahohy-naukovtsi / uporiadkuvannia i peredmova V.V. Turianytsi. Uzhhorod, Chast. 2. S. 84–87 [in Ukrainian].
9. Senko I. (1997) Mykola Yasko [Mykola Yasko]. Pedahohy-naukovtsi (V. V. Turianytsia, uporiadkuvannia i peredmova). Uzhhorod. S.128–132 [in Ukrainian].
10. Ferents N. (2024) U tsaryni karpatyky (do 100-richchia vid dnia narodzhennia vchenoho-literaturoznavevtsia Vasylia Lazarovycha Mykytasia) [In the Realm of Karpatyka: To the Centenary of the Birth of Literary Scholar Vasyl Lazarevych Mykytas]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia Filolohiia*. Vyp. 2 (52). S. 248–251 [in Ukrainian].
11. Khlanta I. (1995) Literaturne Zakarpattia u XX stolitti: Biobibliohrafichni pokazhchyk. [Literary Zakarpattia in the 20th Century: A Bio-Bibliographical Index]. Uzhhorod: Zakarpattia. 967 s. [in Ukrainian].
12. Shumytska H. (2016) Mykola Hryhorovych Yasko – pershyi dekan filolohichnoho fakultetu [Mykola Hryhorovych Yasko – the First Dean of the Faculty of Philology]. *Studii z filolohii ta zhurnalistyky*. Vyp. 4: Materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii studentiv ta aspirantiv «Aktualni problemy filolohii ta zhurnalistyky» (Uzhhorod, 21-22 kvitnia 2016 roku). Uzhhorod: Grazhda. S. 27–32 [in Ukrainian].

13. Yurii Baleha. *Osobystist u vymiri chasu* (2017) [Yuriy Baleha: A Personality in the Dimension of Time]. Uzhhorod: Grazhda. 742 s.

FROM ITS ORIGINS TO THE PRESENT DAY: ANNIVERSARY PROFILE OF THE DEPARTMENT OF UKRAINIAN LITERATURE OF UZHGOROD UNIVERSITY

Abstract. The article provides a comprehensive analysis of the historical development and current functioning of the Department of Ukrainian Literature at Uzhgorod National University. The scientific research was prepared for the 80th anniversary of the department, which allows for a summary of the department's significant achievements as one of the fundamental centres of philological education and science, not only in Transcarpathia but also in Ukraine as a whole.

The purpose of the article is to comprehensively reconstruct the process of formation and development of the department over eight decades, as well as to determine its role in the modern educational, scientific, cultural, artistic, social, and humanitarian space of the region and the state. To achieve this objective, the following tasks were established: firstly, to analyse the conditions for the formation of the department's staff from its inception to the present stage; secondly, to study the conceptualisation of the department's scientific strategies; thirdly, to justify the role of the department in the study of the literary and folklore heritage of Transcarpathia, as well as in the implementation of modern educational programmes; and finally, to outline the key directions for the development of the department in line with its integration into the European scientific and educational arena. *The methodological basis of the work* is a combination of historical-genetic and hermeneutic methods, as well as systemic-structural analysis and an axiological approach.

The article demonstrates that the Department of Ukrainian Literature is developing dynamically, advancing high-quality scientific research through a comprehensive study of topical issues in Ukrainian literary and folklore studies. The department's scientific activity is characterised by a series of systematic studies on various issues, including the development of classical and contemporary Ukrainian literature, folklore, the literary process in Transcarpathia, research into Ukrainian literature in border areas and interliterary connections, as well as the implementation of interdisciplinary and cross-cultural projects.

It is vital to emphasise the significance of the strategy of professional training of philologists and educators according to modern educational programmes at bachelor's and master's levels (in the specialities of 'Secondary Education' and 'Philology'), as well as at the level of Doctor of Philosophy (speciality 'Philology'). It is emphasised that these programmes are adapted to the challenges of today and the current demands of the language and literature field, which guarantees the high competitiveness of graduates in the labour market and their ability to effectively integrate into the modern educational, scientific, cultural, artistic, and social-communication space of the region and the state.

Keywords: Department of Ukrainian Literature, Uzhgorod National University, philological education, literary studies, folklore studies, scientific paradigm, educational strategies.

© Кузьма О., 2026 р.

Дата першого надходження рукопису до видання 30.01.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування 21.02.2026

Дата публікації 29.03.2026

Оксана Кузьма – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна oksana.kuzma@uzhnu.edu.ua; orcid.org/0000-0002-1590-1624

Oksana Kuzma – Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Literature Department, Uzhgorod National University, Uzhgorod, Ukraine; oksana.kuzma@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-1590-1624>